

Kitaabka Daanyeel - Boqol iyo Kow iyo Toban

Muujinta Muhiimadda Nebiyadeed ee Abubakar ee Hoogga Koowaad ee Muujintii Yooxanaa

Jeff Pippenger
2024-03-02

Taariikhda nebinnimada ee hoogga kowaad, hoggaamiyihii raacay Mohammed wuxuu ahaa Abu Bakr Abdullah ibn Abi Quhafa, oo ahaa sodoggii Mohammed. Waxaannu isaga ugu yeedhi doonnaa Abubakar. Isaga iyo Mohammed labadaba waxaa lagu xusay afarta aayadood ee ugu horreeya. Abubakar wuxuu ahaa taliyihii ugu horreeyey ee Islaamiga ah ka dib Mohammed, taariikhduna waxay diiwaangelisay amar uu siiyey askartiisa, kaas oo lagu matalay aayadda afraad ee Muujintii cutubka sagaalaad. Amarkaasu wuxuu metelaa habraaca shaabadaynta ee bilaabmay imaatinkii hoogga saddexaad, kaas oo sidoo kale ahaa Buunkii Toddobaad, kaas oo sidoo kale ahaa imaatinkii malaa'igta saddexaad.

Markaasaa malaa'igtii shanaad ayaa buunkii afuufay, oo waxaan arkay xiddig samada ka soo dhacday oo dhulka timid; waxaana isaga la siiyey furihii yamayska aan gunta lahayn. Oo isna wuxuu furay yamayskii aan gunta lahayn; waxaana yamayskii ka kacay qiiq sidii qiiqa foornada weyn; qorraxdii iyo hawadiina waxaa madoobaaday qiiqii yamayska aawadiis. Qiiqii dhexdiisana waxaa ka soo baxay ayaxyo dhulka ku soo degay; waxaana iyaga la siiyey awood, sida dabaqalloocyada dhulku ay awood u leeyihiin. Oo waxaa lagu amray inaanay waxyeellayn cawaska dhulka, ama wax kasta oo cagaaran, ama geedna toona; laakiinse inay waxyeelleeyaan dadkaas oo keliya ee aan lahayn shaabadda Ilaah oo ku taal foodahooda. Muujintii 9:1–4.

“Xiddigtii” samada ka soo dhacday waxay ahayd Maxamed, kaas oo bilaabay adeeggiisii sannadkii 606. Maxamed waxaa la siiyey “fure” lagu “furo” “bohol aan gun lahayn,” taas oo u oggolaanaysa “qiiq” inuu madoobeeyo “qorraxda iyo hawada,” kana soo saaray “ayax” la siiyey “awood” la mid ah awoodda “dabaqalloocyo.” Furuhu wuxuu ahaa dagaal ciidan oo sababay daciifnimo ku timaadda xoogga ciidan ee Roomaanka, sidaas darteedna suurageliyey kor u kaca dagaallada Islaamka. Bohosha aan gunta lahayn waa astaan u taagan Carabiya, oo ah goobtii Islaamku ku dhashay, qiiquna wuxuu matalayey diinta beenta ah ee Islaamka oo ku fidi lahayd dhulka oo la wareegi lahayd isla juqraafigii ay ku habsadeen raxan-raxanta ayaxa ee ku fida waqooyiga Afrika, koonfurta Yurub, iyo Carabiya. Ayaxu waa astaan u taagan Islaamka, awoodduna si nebiyaysan waxay u taagan tahay awood ciidan. Awooddoodu waxay ahaan lahayd sida tan dabaqalloocyada, kuwaas oo si lama filaan ah wax u qaniina. Uriah Smith wuxuu leeyahay:

“Xiddig samada ka soo dhacday dhulka; waxaana isaga la siiyey furihii yamayska aan gunta lahayn.

“Intii uu boqorkii Faaris ka fiirsanayey yaababka farshaxankiisa iyo awooddiisa, waxa uu helay warqad ka timid muwaaddin aan la aqoon oo reer Maka ah, taas oo ugu yeedhayay inuu qirto Maxamed inuu yahay rasuulka Ilaah. Wuxuu diiday martiqaadkii, wuuna jeexjeexay warqaddii. ‘Sidan ayay tahay,’ ayuu qayliyey nebiga Carbeed, ‘in Ilaah boqortooyada u

jeexjeexi doono, oo uu diidmada baryada Khosroes ku muujin doono.’ Isaga oo la dhigay qarka labadan boqortooyo ee Bariga, Maxamed wuxuu si qarsoon ugu farxay horusocodka halligaadda isdaba-joogga ah ee ay isu geysanayeen; oo dhexda guulihii Faaris ayuu ku dhiirraday inuu sii sheego in, ka hor intaan sannado badan dhammaan, guushu mar kale ugu soo noqon doonto calamada Roomaanka. ‘Waqtigii la sheegayo in waxsii sheegiddan la bixiyey, ma jirin wax sii sheegid ah oo ka fog rumoobiddeeda, maaddaama laba iyo tobankii sannadood ee ugu horreeyey ee Heraclius ay shaaciyeen burburka soo dhow ee boqortooyada.’...”

“Chosroes wuxuu hoos geeyey hantidii Roomaanka ee Aasiya iyo Afrika. Oo ‘boqortooyadii Roomaanka,’ xilligaas, ‘waxay ku koobnayd derbiyada Constantinople, iyadoo leh hadhaagii Giriigga, Talyaaniga, iyo Afrika, iyo magaalooyin badeed qaarkood oo ku yaallay xeebta Aasiya, laga bilaabo Tyre ilaa Trebizond. Khibraddii lix sannadood ayaa ugu dambayntii ku qancisay boqorkii Faaris inuu ka tanaasulo qabsashadii Constantinople, oo uu cayimo canshuurta sannadlaha ah ee madaxfurashada boqortooyada Roomaanka,—kun talanti oo dahab ah, kun talanti oo lacag ah, kun khamiis oo xariir ah, kun faras, iyo kun gabdhood oo bikrado ah. Heraclius wuxuu oggolaaday shuruudahan dulliga leh. Laakiin waqtigii iyo fursaddii uu helay si uu khasnadahaas uga soo ururiyo saboolnimada Bariga waxaa si hawlkaarnimo leh loogu adeegsaday diyaarinta weerar geesinimo leh oo quus ah.”

“Boqorkii Faaris wuxuu quudhsaday Sarasiinkii aan la aqoon, wuxuuna ku jeesjeesay farriintii nebiga la sheegtay ee Maka. Xataa afgembigii boqortooyada Rooma ma furi lahayn albaab u sahla Muxammadiyadda, ama horusocodka Sarasiiniyiintii hubaysnaa ee faafinayey khiyaano, in kastoo boqorkii Faaris iyo khaaqaankii Avariya (kii beddelay Attila) ay dhexdooda u qaybsadeen hadhaagii boqortooyooyinkii Qaysarrada. Khosrow qudhiisu wuu dhacay. Boqortooyooyinkii Faaris iyo Rooma waxay daaliyeen xoogga midba midka kale. Oo ka hor intaan seef gacanta loo gelin nebiga beenta ah, waxaa laga dhuftay gacmihi kuwii joojin lahaa socdaalkiisa oo burburin lahaa awooddiisa.”

“Tan iyo waayihii Scipio iyo Hannibal, weli lama isku dayin hawl ka geesisan tii Heraclius ku guulaystay si uu boqortooyada u samatabbixiyo. Wuxuu maray jidkiisii halista badnaa ee dhex marayay Badda Madow iyo buuraha Armenia, wuxuu gudaha u galay wadnaha Faaris, wuxuuna dib ugu yeedhay ciidammadii boqorka weynaa si ay u difaacaan dalkoodii dhiigga qubanayay.”

“Dagaalkii Nineweh, oo si kulul loo galay tan iyo waaberigii ilaa saacaddii kow iyo tobnaad, siddeed iyo labaan calan, marka laga reebo kuwii laga yaabo inay jabeen ama jeexmeen, ayaa laga qabsaday Faarisiyiintii; qaybtii ugu badnayd ee ciidankoodana waa la laayay, kuwii guulaystayna, iyagoo qarinaya khasarihooda, habeenkii waxay ku hoydeen goobta dagaalka. Magaalooyinkii iyo qasriyadii Ashurna markii ugu horraysay ayaa loo furay Roomaankii.”

“Boqorkii Roomaanku kuma xoogaysan qabsashooyinkii uu gaadhay; isla markaasna, iyo isla habkaas, waxaa jid loo sii diyaariyey dadweynihii faraha badnaa ee Sarakiinta ahaa ee Carabiya ka yimid, sida ayaxa isla gobolkaas ka soo baxa, kuwaas oo intay socdaalkooda ku faafinayeen caqiidada mugdiga iyo marin-habaabinta leh ee Maxammednimada, si dhakhsa leh ugu fiday labada boqortooyo ee Faaris iyo Rooma.”

“Tusaale ka sii dhammaystiran oo xaqiiqadan muujinaya lama jeclaan kari lahaa sida kan ay bixiyeen ereyadii gabagabada cutubka ee Gibbon, kuwaas oo laga soo qaatay xigashooyinkii hore. ‘In kasta oo ciidan guulwade ah lagu diyaariyey calanka Heraclius hoostiisa, haddana dadaalkaas aan dabiiciga ahayn wuxuu u muuqday inuu xoogooda daaliyey halkii uu ka tababari lahaa. Intii boqorku ku guulaysanayey Constantinople ama Jerusalem, magaalo aan caan ahayn oo ku taallay xuduudaha Suuriya ayaa waxaa bililiqaystay Saracens, waxayna googooyeen qaar ka mid ah ciidamadii u soo dhaqaaqay gurmadda,—arrin caadi ah oo aan weynayn bay ahaan lahayd, haddaanay ahayn hordhacii kacaan weyn. Tuugadan waxay ahaayeen rasuulladii Mohammed; geesinnimadoodii waallida lahayd waxay ka soo baxday lamadegaanka; siddeedii sannadood ee ugu dambaysay xukunkiisana, Heraclius wuxuu Carabta ku waayey isla gobolladii uu ka soo badbaadiyey Faarisiyiinta.”

“‘Ruuxa khiyaanada iyo xamaasadda, oo hoygeedu aanu samada ku jirin,’ ayaa dhulka lagu sii daayay. Bohosha aan gunta lahayn waxay u baahnayd oo keliya fure lagu furo, furahaasna wuxuu ahaa dhiciddii Chosroes. Isagu si quudhsasho leh ayuu u jeexjeexay warqaddii muwaadin aan caan ahayn oo reer Mecca ah. Laakiin markii uu ka soo dhacay ‘ololkiisii ammaanta’ oo uu ku dhacay ‘munaaraddii gudcurka’ oo aan ilna geli karin, magaca Chosroes si lama filaan ah ayuu u galay illoobid marka la barbar dhigo kan Mohammed; bisha nuskeeduna waxay u muuqatay inay sugayso oo keliya soo bixitaankeeda ilaa xiddigtu dhacdo. Chosroes, ka dib jabkiisii buuxa iyo lumintii boqortooyadiisa, waxaa la dilay sannadkii 628; sannadka 629-na waxaa lagu calaamadeeyay ‘qabsashadii Carabiya,’ iyo ‘dagaalkii ugu horreeyay ee Muslimiintu la galeen boqortooyada Roomaanka.’ ‘Markaasaa malaa’igtii shanaad buunkii dhawaaqday, oo waxaan arkay xiddig samada ka soo dhacday oo dhulka ku dhacday; waxaana la siiyey furihii bohosha aan gunta lahayn. Markaasuu furay bohoshii aan gunta lahayn.’ Wuxuu ku dhacay dhulka. Markii xoogii boqortooyada Roomaanku daalay, oo boqorkii weynaa ee Barigu meyd ku yaallay munaaraddiisii gudcurka, bililiqaysigii magaalo aan caan ahayn oo ku taal xuduudaha Suuriya wuxuu ahaa ‘hordhacii kacaan weyn.’ ‘Tuugadii waxay ahaayeen rasuulladii Mohammed, geesinnimadoodii waalnaydna waxay ka soo burqatay lamadegaanka.”

“Godka Aan Gunta Lahayn.—Macnaha eraygan waxaa laga baran karaa afka Giriigga, halkaas oo lagu qeexay ‘qoto dheer, aan gun lahayn, mool dheer,’ waxaana uu tilmaami karaa meel kasta oo cidlo ah, baabba’day, oo aan la beerin. Waxaa lagu dabaqaa dhulka sidii uu ahaa xaaladdiisii asalka ahayd ee fowdada. Bilowgii 1:2. Xaaladdan, si habboon ayuu u tilmaami karaa bannaanada aan la aqoon ee lamadegaanka Carabta, kuwaas oo xuduudahooda ay ka soo baxeen guutooyinkii Saraasiinta sida raxan ayax ah. Oo dhicitaankii Chosroes, boqorkii Faaris, si wanaagsan ayaa loogu matali karaa furitaanka godka aan gunta lahayn, maadaama uu u sii diyaariyey jidkii kuwa raacsan Maxamed si ay uga soo baxaan dalkoodii dahsoonaa, oo ay ugu faafiyaan caqiidooyinkooda dhalanteedka ah dab iyo seef, ilaa ay mugdigooda ku fidiyeen dhammaan boqortooyadii Bari.” Uriah Smith, Daniel and Revelation, 495–498.

Aafo ugu horreeya, oo ah buunka shanaad, wuxuu tilmaamayaa bilowga dagaalkii Islaamku kula kacay Rooma, wuxuuna tilmaamayaa dagaal dhex maray Rooma iyo Faaris kaas oo Rooma ku adkaatay; hase ahaatee, intay sidaas yeelaysay ayay awooddeedii ciidan ku bixisay heer aanay ka hor istaagi karin soo bixitaankii quwadda Islaamka. Astaamaha nebiyadeed ee aafo ugu horraysa

iyo aafu labaad waxay tilmaamayaan astaamaha nebiyadeed ee aafu saddexaad, waxaana muhiim ah in labada aafu ee ugu horreeya loo garto inay yihiin calaamado u taagan taariikhda aafu saddexaad; waayo taariikhdaasu waxay metelaysaa muddada shaabadaynta boqol iyo afarta iyo afarta kun, taas oo bilaabatay Sebtembar 11, 2001. Ka dib taariikhda nebiyadeed ee uu Maxamed metelayo saddexda aayadood ee ugu horreeya, aayadda afraad waxay soo bandhigaysaa Abubakar, hoggaamiyihii ugu horreeyey ee Maxamed ka dambeeyey.

Waxaana lagu amray inaanay waxyeellayn cawska dhulka, iyo shay cagaaran midna, iyo geedna toona; laakiin keliya dadka aan lahayn shaabadda Ilaah ee fooddooda ku taal. Muujintii 9:4.

Amarkii Abubakar wuxuu faray dagaalyahannadii Islaamka inay kala saaraan laba nooc oo caabudayaal ah oo wakhtigaas ka jiray dhulalkii Roomaanka. Qayb ka mid ahi waxay ahaayeen Katoolligga, kuwaas oo lahaa amarro diineed qaarkood oo xiiri jiray gadaasha madaxyadooda (tonsure), isla markaana ilaalin jiray cibaadada Axadda. Qaybta kalena waxay ahaayeen ilaaliyayaasha Sabtida maalinta toddobaad, Sabtiduna waa shaabaddii Ilaah.

“Geeridii Maxamed dabadeed, waxa hoggaanka ku xigay Abubakar, A.D. 632, kaas oo, isla markii uu si buuxda u adkeeyey awooddiisa iyo dowladdiisa, warqad wareegto ah u diray qabaa’ilkii Carabta, taas oo tan soo socotaa ay ka tahay qayb laga soo qaatay:—

“Markaad dagaallamaysaan dagaallada Rabbiga, isu muujiya sida rag, idinkoon dhabarka jeedin; hase ahaatee yuusan guushiinnu ku wasakhoobin dhiigga haweenka iyo carruurta. Ha baabbi’ina geedaha timirta, hana gubina beeraha hadhuudhka. Ha gooynina geedaha midhaha leh, hana u geysanina waxyeello xoolaha, kuwa aad qashaan si aad u cuntaan mooyaane. Markaad samaysaan axdi ama qodob heshiis ah, ku nagaada, oo noqda kuwo ka run sheega eraygiinna. Intaad socotaanna, waxaad heli doontaan dad diineed oo ku go’doosan monasteriyo, kuwaas oo u qasdiyey inay sidaas ugu adeegaan Ilaah; iska daaya iyaga, hana dilina, hana baabbi’inina monasteriyadooda. Oo waxaad heli doontaan nooc kale oo dad ah oo ka tirsan sunagogga Shayddaanka, kuwaas oo leh madax la xiiray; hubiya inaad kala jeexdaan qolofohooda, hana siina wax naxariis ah ilaa ay ama Muslimiin noqdaan ama ay bixiyaan jizyo.”

“Laguma sheegin wax sii sheegidda ama taariikhda in amarradii naxariista badnaa loo addeecay si la mid ah sida amarkii arxan-darrada lahaa si taxaddar leh loogu hoggaansamay; hase yeeshee sidaas ayaa iyaga lagu amray. Kuwii ka horreeyeyna waa tilmaamaha keliya ee Gibbon diiwaangeliyey in Abubekr siiyey madaxda ay waajibkoodu ahaa inay amarrada gaadhsiiyaan dhammaan ciidammada Saraceniinta. Amarradu si la mid ah bay ula kala soocan yihiin wax sii sheegidda, sidii iyadoo khaliifku qudhiisu ku dhaqmayey addeecid la yaqaan oo toos ah amar ka sarreeya kan banii-aadamka dhimanaya; oo falka qudhiisa ee uu u baxay inuu kula diriro diinta Ciise, oo uu ku faafiyo Mohammedanism meesheedii, ayuu ku celceliyey erayadii lagu sii sheegay Muujintii Ciise Masiix in uu odhan doono.

“Shaabaddii Ilaah ee Fooddooda ku taal.—Faallooyinkii ku saabsanaa cutubka 7:1–3, waxaannu ku muujinnay in shaabaddii Ilaah ay tahay Sabtida amarka afraad; taariikhduna kama aamusto xaqiiqada ah in ay jireen kuwo dhawri jiray Sabtida runta ah muddada xilligaan

oo dhan. Habase yeeshee, su'aashu halkan waxay ku soo baxday dad badan, kuwaas oo is weyddiinaya: waa ayo nimankii wakhtigaas shaabaddii Ilaah fooddooda ku lahayd, oo sidaas darteed uga badbaaday dulmiggii Muxammadiyiinta? Akhristuhu ha maanka ku hayo xaqiiqada, hore loo tilmaamay, oo ah in muddada xilligaan oo dhan ay jireen kuwo shaabaddii Ilaah fooddooda ku lahayd, ama si garasho leh u dhawri jiray Sabtida runta ah; ha sii tixgeliyana in waxa wax sii sheegiddu caddaynayso ay tahay in weerarrada awooddan Turkiga ah ee baabi'inta wada aysan iyaga ku jeedsanayn, balse ay ku jeedaan koox kale. Sidaas awgeed, mawduucu wuu ka xoroobayaa dhib kasta; waayo, tani waa waxa keliya ee wax sii sheegiddu dhab ahaan caddaynayso. Hal koox oo keliya oo dad ah ayaa si toos ah qoraalka loogu soo bandhigay; kuwaas oo ah, kuwa aan shaabaddii Ilaah fooddooda ku lahayn; badbaadinta kuwa shaabadda Ilaah lehna waxa lagu keenay oo keliya si dadban. Sidaas daraaddeed, taariikhda kama baranno in midkoodna ku lug lahaa wax ka mid ah belaayooyinkii ay Sarasiintu ku rideen kuwii ay necebaayeen. Iyagu waxaa loo idmaday koox kale oo dad ah. Burburka ku iman doona kooxdan dadkana lama barbar dhigin badbaadinta dad kale, balse waxa keliya ee la barbar dhigay waa tan midhaha iyo cagaarshowga dhulka; sidaas darteed, Ha yeelina cawska, geedaha, ama wax kasta oo cagaar ah, laakiin yeela oo keliya koox dad ah oo gaar ah. Fulitaankiisana, waxa aynu ku aragnaa muuqaal la yaab leh oo ah ciidan duullaan ku yimid oo u tudhaya waxyaalaha ay caadi ahaan ciidammada noocaas ahi burburiyaan, kuwaas oo ah oogada iyo wax-soo-saarka dabiicadda; isla markaana, iyagoo fulinaya oggolaanshahoodii ahaa in ay yeelaan nimanka aan shaabaddii Ilaah fooddooda ku lahayn, kala jeexaya madaxyada koox diimeed leh taajaj la xiiray, oo ka tirsanaa sunagogga Shayddaanka.”

“Kuwanu shaki la'aan ma ahayn dabaqad suufiyiin ah, ama qayb kale oo ka mid ah Kaniisadda Kaatooligga Roomaanka. Kuwaas ayay hubka Muslimiintu ku jeedeen. Waxaana noola muuqata in ay jirto ku-habboonaansho gaar ah, haddii aanay xataa ahayn ujeedo si ula kac ah loo sameeyey, in lagu tilmaamo kuwo aan shaabadda Ilaah fooddooda ku lahayn; mar haddii taas u tahay isla kaniisaddii ka qaaday sharciga Ilaah shaabaddiisii, iyadoo tirtirtay Sabtidii runta ahayd, oo meesheedii ka dhistay mid been-abuur ah. Mana fahmayno, midna wax sii sheegidda iyo taariikhda, in dadkaas uu Abubakar ku amray kuwii raacsanaa inaanay dhibin ay haysteen shaabadda Ilaah, ama ay khasab ahaan ka koobnaayeen dadka Ilaah. Cidda ay ahaayeen, iyo sababta loo badbaadiyey, markhaatiga kooban ee Gibbon nooma sheego, mana hayno hab kale oo aynu ku ogaanno; hase ahaatee, waxaan haysannaa sabab kasta oo aynu ku rumaysanno in aan midkoodna kuwaas shaabadda Ilaah lahaa aan la dhibin, halka dabaqad kale, oo si cad aan u lahayn, seefta lagu laayey; sidaas darteedna faahfaahinta wax sii sheegiddu si buuxda ayay u rumoobaysaa.” Uriah Smith, Daniel and Revelation, 500–502.

Abubakar wuxuu xoojiyey oo mideeyey raacayaashii Mohammed Khilaafad ahaan ka dib geeridii Mohammed; sidaas darteed, inkasta oo ay yihiin laba shakhsi oo taariikheed oo kala duwan, marka la isku wada qaato waxay metelaan bilowgii markhaatiga Islaamka ee hoogga koowaad, shakhsi taariikheedka calaamadeeya taariikhda hoogga koowaadna waa Mohammed.

Bilowgii taariikhda hoogga labaad, Maxamed II wuxuu qabsaday Constantinople sannadkii 1453. Sannadkii 1449, afar malaa'igood oo matalayey Islaamka ayaa la furay. Bilowga iyo dhammaadka hoogga koowaad waxaa lagu calaamadeeyey Maxamed—kan koowaad iyo kan labaad siday u kala horreeyaan. Si nebiyad ahaan ah, bilowga iyo dhammaadka taariikhda hoogga koowaad waxay

xanbaarsan yihiin saxiixa Alfa iyo Oomeega.

Bilowga hoogga labaad waxaa ku jira waxsii-sheegid waqtiyeed oo ku saabsan afar malaa'igood, kuwaas oo matala Islaamka oo markaas la sii daayay, dabadeedna la xannibay 11-ka Agoosto, 1840. Laga bilaabo bartaas ilaa Oktoobar 22, 1844, waxaa la muujinayaa shaabadaynta boqol iyo afar iyo afartan kun. Bilowga hoogga labaad wuxuu tilmaamayaa sii-daynta Islaamka, dhammaadkiisuna wuxuu calaamadiyaa xannibidda Islaamka. Labada hoog ee kowaad iyo labaadba waxay leeyihiin calaamado waxsii-sheegid oo sax ah oo ku xira bilowgooda dhammaadkooda.

Labada hoog ee ugu horreeya waa in midba midka kale la dul saaraa, “xariiq xariiq dul saaran,” si loo aqoonsado hoogga saddexaad. Mid ka mid ah astaamaha nebiyadeed ee lagu garto labada markhaati ee ugu horreeya ee Islaamka ayaa ah in ay matalaan wakhti gaar ah oo bilowgiisa iyo dhammaadkiisaba lagu calaamadeeyey saxiixa Alfa iyo Oomeega. Waxa kale oo ay leeyihiin saxiix labaad, waayo bilowga hoogga koowaad wuxuu tilmaamayaa shaabadaynta dadka Ilaah, dhammaadka hoogga labaadna sidoo kale wuxuu tilmaamayaa shaabadaynta dadka Ilaah.

Aayadii saddexaad waxay timid markii Islaamku si kedis ah oo aan la filayn u weeraray bahalkii dhulka ee Muujintii 13, sidaasna ku bilaabmay muddadii shaabadaynta. Shaabadaynta boqol iyo afar iyo afartanka kun waxay ku dhammaataa sharciga Axadda ee dhawaan imanaya, oo ka jawaab ahaan riddadaas, riddada qaran waxaa daba socota baabba'a qaran. Sida lagu tusmeeyey Roomaankii jaahilka ahaa iyo Roomaankii baadariga ahaa, baabba'a qaranka waxaa lagu fuliyaa xukumada buunka ee Ilaah. Saddexda aayooduna sidoo kale waa buunanno. Islaamka aayada saddexaad leh mar kale ayuu si kedis ah oo aan la filayn u garaaci doonaa sharciga Axadda ee dhawaan imanaya ee Maraykanka, marka muddada shaabadaynta boqol iyo afar iyo afartanka kunu dhammaato. Muddadaas waxaa loo tusmeeyey muddadii bilowga ee aayada kowaad, iyo weliba muddadii dhammaadka ee aayada labaad.

Waxaannu daraasaddan ku sii wadi doonaa maqaalka xiga.

Oo Saarahna waxay aragtay ina Haagaar oo ahayd Masriyaddii, kii ay Ibraahim u dhashay, isagoo ku jeesjeesaya. Sidaas daraaddeed waxay Ibraahim ku tidhi, Addoontan iyo wiilkeedaba erya; waayo, wiilka addoontanu lama dhaxli doono wiilkayga, kaasoo ah Isxaaq. Haddaba waxaasu aad buu Ibraahim ugu calool xumaaday wiilkiisa aawadiis. Markaasaa Ilaah Ibraahim ku yidhi, Yaanay kula noqon wax murugo leh wiilka iyo addoontaada aawadeed; wax kasta oo Saarah kugu tidhaahdo, codkeeda maqal; waayo, farcankaaga waxaa loogu yeedhi doonaa Isxaaq. Oo weliba wiilka addoontana quruun baan ka dhigi doonaa, maxaa yeelay, isagu waa farcankaaga. Markaasaa Ibraahim aroor hore kacay, oo kibis iyo dhalo biyo ah soo qaatay, oo Haagaar siiyey, isagoo garabka u saaray, iyo wiilkiiba, dabadeedna way diray; markaasay tagtay oo waxay ku warwareegtay cidlada Bi'ir Shebac. Biyihii dhaladana way ka dhammaadeen, markaasay wiilkii geed yar hoostiis dhigtay. Oo way tagtay, oo ka soo hor jeedkiis meel fog fadhiisatay intii fallaadh lagu gano oo kale; waayo, waxay tidhi, Yaanan arkin geerida wiilka. Oo intay ka soo hor jeedkiis fadhiisatay ayay codkeedii kor u qaaday oo ooyday. Markaasaa Ilaah maqlay codkii wiilka; oo malaa'igtii Ilaah waxay Haagaar samada uga yeedhay, oo ku tidhi, Maxaa ku haya, Haagaar? Ha baqin; waayo, Ilaah waa maqlay codkii

wiilka meesha uu joogo. Kac, wiilka kor u qaad, oo gacanta ku hay; waayo, quruun weyn baan ka dhigi doonaa. Markaasaa Ilaah indhaheeda furay, oo waxay aragtay ceel biyo ah; markaasay tagtay, oo dhaladii biyo ka buuxisay, oo wiilkiina waraabisay. Ilaahna wiilka wuu la jiray; markaasuu koray, oo cidlada degay, oo qaansoole noqday. Bilowgii 21:9–20.